

KÜLÖNFÉLÉK.

A Prot. Irodalmi társaság ügyében, mely oly nagy hullámokat vert fel, adjuk a közelebről megjelent alábbi nyilatkozatokat minden észrevétel nélkül. Hadd beszéljenek azok magukért:

A debreczeni nyilatkozat.

A magyar református egyház egyetemes konventje 1886-ban (oktobri 66. sz. végzés) azon elvet fogadja el, hogy egy protestáns irodalmi társaság létrejöttét „a két testvér evangélikus felekezet közreműködésével kívánatosnak tartja.” A debreczeni református egyháztanács és egyházmegye közgyűlései hasonló tartalmu határozatot hoztak. És mégis, mindezen egyházi hatóságok ellenére, az irodalmi társaság első alakuló gyűlése Budapesten (1888 ápril 16.) tullepte a megbizatas körét: a két testvér evangélikus felekezethez nem tartozó unitáriusokat is felvette a társaság tényezői közé. A közörom és lelkesedés tüze azonnal elaludt, az egyház öntudata felébredt.

A közmezdöbbenés közepeft a sérthetetlen alapelveken nyugvó egyházi öntudatnak a Tiszántúli ref. egyházkerület debreczeni gyűlése (1888. máj. 1.) adott világos és határozott kifejezést, midön a konvent álláspontjára helyezkedve végzésileg kimondta, hogy

a) saját hiveinek lelkiismereti aggodalmainak megnyugtatasára az unitáriusokkal együttműködést elvileg nem helyesli;

b) ezen nyilatkozatát az Irodalmi Társaság végleges szervezésekör kellő figyelemben kívánja részesitetni; és

c) további elhatározását e nyilatkozat eredményétöl teszi függővé.

Azóta hónapok teltek el, s az elvi állásponthoz ragaszkodók megnyugtatasára mi sem történt. Mély érdeklődéssel tekintettek tehát az Irodalmi Társaság ideiglenes végrehajtó bizottságának f. é. nov. 16. Budapesten tartott ülésére, de az semmi tájékozást és világosságot nem lövellett e tekintetben szét, mert a lapok egybevágó tudósitása szerint, az égő elvi kérdésröl nézetét közre nem adta; felállította ugyan a decz. 18-án egybehivandó véglegesen szervező gyűlés sorrendjét, de ez elvi kérdés abban említve nincs.

A nyugtalanság tehát nőttön nő. A zárkozottság, azaz a nyíltság hiánya mereven ellenkezik a református egyház természetével, mely a szabad szónak és egyenességnek barátja. Hogy tehát a csendes várakozás és türelmes hallgatás félre ne magyaráztassék, és a divatossá válni kezdő „bevégzett tények“ érve ne vettessék ellenünk, a szervező gyűlés megnyílása előtt, mintegy az utolsó óra közeledésekor, a hit és jog elévülhetlen és elnyomhatatlan érzelmének őszinte, nyílt és egyenes hangot adni e nyilatkozat által kötelességünknek tartjuk elvtársaink tájékoztatása végett is.

Kinyilatkoztatjuk tehát, hogy mi a Tiszántúli végzés minden pontjához hajlithatatlanul ragaszkodunk, mert meggyőződésünk szerint anyaszentegyházunk hitelve, békéje, jövője és összes érdeke annak megtartásához van igen sok részben fűzve. — Hasonló magatartásra kérjük elvtársainkat is.

A református egyház szilárd elveken nyugvó intézmény, sem önkormányzatát, sem sarkalatos hitelveit fel nem adhatja. Hitvallási alapjait az 1881—82-iki országos zsinat „egészen érintetlenül“ hagyta. (Egyházi törvény 10. §.) — Hitvallásunk pedig az Isten lényegéről és személyeiről, és az Isten fiáról mindenféle unitárius értelmezést elvet. (Helvét hitvallás, III. 4. XI. 2.)

Ugyanigy tesznek a külföld minden nagy református egyházai, a hol még az urnak lelke vagyon. — Egyházunk főhitelvéhez a ragaszkodás megtiltja, a hittanilag ellentétes felekezettel való szövetkezést egyházi vallásos irodalmi célra. — Ma már nemcsak a templom és szószék, hanem az irodalom is egyik hatályos eszköze a hitelvek és hitesmék terjesztésének, és éppen ezért is képtelenségnek tartjuk közös célra együtt működését két ellentétes iránynak és elvnek. E gyászos kísérlet jót, üdvöst és hiterősítő műveket nem hozhat létre egyik félre nézve sem.

A protestantizmus elvéből kifolyólag, mi más felekezetek szabad fejlődésének útjába akadályokat gördíteni nem akarunk, de másfelől a magunk egyházát idegen elemek vegyítésével gyengítettetni vagy feladni nem engedhetjük; a mely egyház lemond vérébe átlment és jellemző elveiről és tanairól: jövőjét, létérdekét kockára teszi. Ily vállalathoz sem anyagilag, sem erkölcsileg nem járulhatunk.

Hogy egyházunk hivei a mindig sulyosodó állami terhek mellett összes egyházi és iskolai szükségleteiket elhordozhassák: békére és egyességre van szükségök. A hitelvek és kötelességek megingatása mindenkori romlást és vizályt készít elő, a szakadás megbénítaná összes erőnket, melyre pedig felette nagy szükségünk van. Az egyházellenes szó-

vetkezést nem helyeselni: egyházunk jól felfogott békéje és érdeke egyaránt parancsolja.

Azért mi mindnyájan, a szent irás szavai szerint „a mozdithatlan országot felvevén, tartsuk meg a kegyelmet, melynek általa úgy szolgáljunk Istennek, hogy neki kedvesek legyünk, félelemmel és tisztelettel. (Zsid. 12. 28.)

Kelt Debreczen, 1888. év decz. 2-ki értekezletünkől. Révész Bálint, a Tiszántúli ref. egyházkerület püspöke. Könyves Tóth Mihály, debreczeni ev. ref. lelkész. Némethy L. debreczeni ev. ref. lelkész, Kiss Albert, debreczeni ev. ref. lelkész. Könyves Tóth Kálmán, ev. ref. lelkész. Szücs István, a debreczeni evang. ref. egyház főgondnoka. Beke Mihály, a debreczeni egyház gondnoksági tanácsának elnöke. Somogyi Pál, tanár és a debreczeni egyház főjegyzője. Menyhárt János, nyug. hittanár. Balogh Ferencz, hittanár. Csiky Lajos, hittanár. Dicsőfi József, hittanár. Erdős J. hittanár.

Dr. Masznyik Endre pozsonyi ág. hitv. theologiai tanárnak a társaság dec. 18-iki közgyűléséhez beterjesztett indítványa.

Tekintettel arra, hogy a „Prot. Irod. Társaság“ alakítása kiváló prot. tudósaink és íróink által a végre kezdeményezettett, hogy az egyházi testületek, intézetek és lelkes hívek erkölcsi és anyagi támogatásával önálló s magyar nemzeti jellegű theologiai irodalmat teremtsünk s a tudomány hatalmával a protestantizmus eszmei igazságainak s elveinek minél szélesebb körben híveket hódítsunk s ekként hazánkban úgy az egyházi, mint az állami életre kiható fontos és üdvös kulturmissziót teljesítsünk;

Tekintettel arra, hogy lelkes tudósaink és íróink eme kezdeményezése, a minthogy közszellemi szükséglet kielégítésére irányult, köztetszéssel és helyesléssel is találkozott s a Prot. Irod. Társaság az összes hazai protestánsok örömeire 1888. aprilis hó 16. tényleg a szervezkedés tereére lépett s alapszabályai immár a magas kormány által is megerősítették;

Tekintettel arra, hogy a debreczeni ref. egyháztanács a magyar honi ev. ref. egyház egyetemes konventjének állítólag hasonértelmű határozatára való hivatkozással a Prot. Irod. Társaság autonóm önállóságának és szabadságának s ezzel lét- és életfeltételének a lapelvével ellenkező álláspontra helyezkedve a Prot. Irod. Társaságot, sőt annak más felekezethez tartozó tagjait is az ev. ref. egyház hivatalos kormányzó hatóságainak ellenőrzése, az ev. ref. egyházi törvénykönyv és hitvallások tekintélye, a

felekezeti hitelvek, illetőleg hitcikkkek betűbirósága alá akarja helyezni s ekként a hit és tudomány, szóval a szellem szabadságát a magyar protestánsoknál eddig hallatlan vakmerőséggel és következetlenséggel megsemmisíteni igyekeznek;

Tekintettel arra, hogy ugyanazon debreczeni ref. egyháztanács legutóbb (a napilapokban is) közzétett nyilatkozatában, jelzett álláspontjából kifolyólag, immár annyira megy, hogy a Prot. Irod. Társaságot tényleg ítélőszéke elé állítja s mintha az a ref. egyház egyetemes konventjének egyszerűen alárendelt közege volna, bevádolja a miatt, hogy a „megbizatás” körét átlépte, aszaszentegyházukat a hittanilag (!) ellentétes unitárius felekezet híveinek tagok gyanánt való befogadásáról hitelvében, békéjében, jövőjében és összes érdekében megtámadta;

Tekintettel arra, hogy a debreczeni ref. egyháztanács ugyancsak az említett nyilatkozatban kereken kijelenti, hogy a jelzett ok, vagyis az unitáriusok miatt a Prot. Irod. Társaságot sem a nyagilag, sem erkölcsileg nem támogatja s ez értelemben csatlakozásra hívja fel hazánkban létező összes elvrokonait is;

Tekintettel végre arra, hogy e baj előidézésében magának a Prot. Irod. Társaságnak is nevezetes része van, a mennyiben egyrészt szó nélkül hagyta, hogy az előkészítő tisztán tudósok- és írókból álló mozgó tényezők kezéből a szervezés munkáját a három prot. felekezet hivatalos kormányzó közegei, a püspökök és felügyelők átvették, másrészt pedig tisztán az opportunizmus szempontjából a felekezetieskedő debreczeniek megnyugtatása végett, a népies, tehát szorosán felekezeti jellegű irodalom művelését is hatáskörébe vonván, az egyesülés egyedül biztos alapját a theol. tudomány s ezzel a kutatás és vizsgálódás szabadságának elvét alterálta; — indítványozzuk; mondja ki a közgyűlés:

1. hogy a Prot. Irod. Társaság eredeti intencziója, elve és céljához feltétlenül ragaszkodik;

2. hogy a magas kormány által megerősített alapszabályok megváltoztatásának szükségét nem látja;

3. hogy maga felett semmiféle hatóságot el nem ismer, ügyeit alapszabályai értelmében önállóan, mint prot. tudósok és tudománybarátok s pártolóik szabad szövetkezete szabadon intézi s munkálja;

4. hogy a debreczeni egyháztanács s általában bármely egyházi testület vagy hatóságnak a társaság jogkörébe való beavatkozása ellen határozottan tiltakozik;

5. hogy a társaságba lépést kinek kinek szabad tetszésére hagyja, de a kik a belépésre már lekötelezték magokat, azokat a megerősített alapszabályok értelmében kötelességük teljesítésére szorítja;

6. hogy a népies irodalom ügyét, mint a mely a felekezetek sajtós belügye, a maga részéről akként mozditja elő, hogy pénzerejéhez képest az illető prot. felekezetek népies irodalmi vállalatait, illetőleg társaságait évenkénti segélyben részesíti;

7. hogy a szorosan tudományos művek mellett népszerű modorban irt, de szintén a jelenkori theol. tudomány színvonalán álló iratok kiadásáról is gondoskodik, hogy a prot. eszmék ne csak a tudós, hanem főként a hazai mivelt körökben is terjedjenek és hódítsanak.

Ferencz József unitárius püspöknek a közgyűléshez intézett levele:

A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság Közgyűlésének.

Budapesten.

Nagyméltóságú Elnök ur!

Mélyen tisztelt közgyűlés!

Az utolsó pillanatig reméltem, hogy sikerülni fog a magyar Prot. Irod. Társaságot az alapszabályok 3. §-ében tervezett alapon létre hozni. Ugy látszik azonban, hogy a debreczeni ev. ref. egyházkerület, melynek képviselői a f. évi ápr. 16-án tartott alakuló közgyűlésen tett indítványukkal is megkísérelték az unitáriusoknak az Irod. Társaságból leendő kizáratását eszközölni, kész a végletekig vinni a dolgot s inkább megtagadja a saját hitfeleivel való együttműködést is, mint hogy egy tisztán irodalmi célra is az unitáriusokkal szövetkezzék. Legalább erre enged következtetni az a nyilatkozat, mely legujabban Debreczenben f. évi decz. 2-án tartott értekezletből a lapokban is megjelent. Valamint eddig az ügy érdekben jónak láttam elhallgatni minden támadást, melyekkel a debreczeniek és elvtársaik úgy engemet, mint hitsorsosaimat s általában vallásközönségünket illették: úgy e nyilatkozatot sem szándékom érdemleges elbirálás alá venni. Itélje meg a közgyűlés s megítéli majd a világbiró: a történelem, hogy nem is említve azt, hogy a debreczeniek se tiltakoztak az 1887-ben kibocsátott felhívás ellen, a melyet pedig vallásközönségünk főgondnokával én is aláírtam. tehát már ekkor tudva volt, hogy az alakulandó Irod. Társaságban unitáriusok is vesznek részt, mennyiben egyeztethető össze a debreczeni értekezlet nyilatkozata akár a kereszténység, akár legközelebből a protestantismus szellemével! Jelen soraimnak célja egyszerűen az, hogy kijelentsem, hogy én a Magyar Prot. Irod. Társaságból ezennel kilépek.

Nagyméltóságú Elnök ur! Mélyen tisztelt közgyűlés! Igen sajnálnám, ha e nyilatkozatom úgy tűnnék fel, mintha nem tudnám eléggé

méltányolni az alakuló közgyűlésnek a felmerült kérdéssel szemben elfoglalt álláspontját. Ellenkezőleg arra a határozatára, melylyel a debreczenieknek az unitáriusok kizárása iránti indítványát oly nagy többséggel elvetette, részéről mindig a legnagyobb tisztelettel fogok emlékezni. Sőt biztat az a remény, hogy az unitáriusok felől — fájdalom — még mindig uralkodó sok balvélemény, félreértés és ellenszenv egész Magyarországon széteszlik. Hiszen nem régen még vallásunk is tiltva volt a Királyhágón tul. Ma már ott is szabadon vallhatjuk hitünket, és senki meg nem botránkozik isteni tiszteletünkben. Én nem hiszem, hogy az emberiség hátra, s ne előre haladjon. Ennélfogva az az ellenszenv se ejt kétségbe, a melyet most a debreczeniek az unitáriusokkal szemben tanusítanak, hogy még egy irodalmi czélra se akarnak velünk kezdet fogni. Eljő ennek is az ideje. Nem tagadom, hogy most, különösen ha a debreczeni szellem fogná vezetni a Prot. Irod. Társaságot munkásságában, mely a mint ezt legutóbbi nyilatkozatuk is mutatja s ez értelemben az egyházi lapokban is nem egy hang emelkedett, a protestantismus szabad kutatási és szabad vizsgálódási elvét még az irodalomból is ki akarja zárni, annak munkásaira az ugynevezett igazhitűség mértékét kívánja alkalmazni, a magyar protestáns kultúra s vallás-erkölcsi élet terjesztését is egyedül egy hitvallás hitcikkelyei keretében látja eszközölhetőnek, hát akkor, valóban, nem tudom, hogy nekem s esetleg hitsorsosaimnak tulajdonképpen minő szerep is jutna abban a társaságban. De ettől eltekintve, a minthogy sokkal nagyobb tisztelettel viseltetem a Magyar Prot. Irod. Társaság eszméje iránt, minthogy csak fel is tételezzem azt, hogy magát egy procrustesi-ágyba kívánja fektetni, elég nekem azt látni, hogy a debreczeniek és elvtársaik készebbek saját egyházukban szakadást idézni elő, minthogy az unitáriusokkal együtt szolgálják az irodalmat, terjesszék a magyar nemzeti és vallásos miveltséget s ápolják az erkölcsi életet. Erre én okul szolgálni nem kívánok. Ez indított arra, hogy kilépésemet bejelentsem. S bár én csak a saját magam nevében szólok és szólhatok; sőt a legnagyobb tévedésnek is látom azt, hogy egy tisztán egyéni kezdeményezéssel alakított Irodalmi Társaság a debreczeni egyházkerület által egyházhatósági elbírálás alá vétetett s a mint látszik, a maga ellenőrzése alá is kívánná vétetni, nem kétlem, hogy példáimat hífsorsosaim közül többen fogják követni s csaknem bizonyosra vehető, hogy az unitáriusok miatt bátran beléphetnek a debreczeniek a Prot. Irod. Társaságba. Én óhajtom, hogy ezzel a felcsapott hullámok elsimuljanak s a Magyar Prot. Irod. Társaság a maga elébe tűzött nagy és nemes feladatot minél inkább megvalósítsa.

Mély tiszteletem nyilvánítása mellett vagyok stb.

És erre az ügyre nézve hadd álljon itt egy politikai lap, az „El-lenzék“ 284-ik számában ref. vallásu Bartha Miklós szerkesztőtől, irt vezérczikk:

„Comburantur!“ — mondja a debreczeni ref. egyháztanács. Csak-hogy nem a lutheránusokat, hanem az unitáriusokat kell ezuttal meg-égetni.

Az eset feltűnő is, káros is, szánandó is. Röviden szólva, ebből áll: A ref. egyház egyetemes konventje elhatározta protestáns iro-dalmi társaságot alakítani az evangélikus felekezetek közreműködésével. Folyó év áprilisben megalakult az irodalmi társaság s fölvette kebelébe az unitáriusokat is. Ezzel szemben a tiszántuli ref. egyházkerület f. évi májusban kimondta, hogy az unitáriusokkal való együttműködést elvi-leg nem helyesli, követelvén, hogy az irodalmi társaság végleges szer-vezésekor ezen elvi álláspont figyelembe vétessék. A végleges szervezés december 18-án állapittatik meg, a meghívók szét vannak küldve, a tárgysorozat kinyomatva, de oh, szörnyűség! A debreczeni elv nincs a programba fölvéve s így Révész püspök és a theologia tanári kara, valamint a debreczeni papok annak a nyugtalanító aggodalomnak van-nak kitéve, hogy különleges elvük egyáltalában még csak szóba sem hozatik. Nehéz aggodalmukon ennélfogva egy dörgedelmes kálvinista ny latkozattal kívánnak könnyíteni melyben kijelentik, hogy megállapo-dásaikhoz rendületlenül ragaszkodnak s előre is tiltakoznak, hogy a protestáns irodalmi társaságba az unitáriusok is felvétessenek.

Az erdélyi ember ezt a hangot és ezt az álláspontot sem nem érti, sem nem helyesli. Mi ugy tapasztaljuk, hogy a tolerantia és a hitbuzgóság nem egymást kizáró fogalmak. A Székelyföld egyik közsé-gében az unitáriusoknak és a reformátusoknak egy közös templomuk van, két pappal, két kántortanítóval, két presbyteriummal. Az isteni tisz-teletet fölváltva végzik a felekezetek. A két pap ugyanazon szószékről hirdeti az igét s ugyanazon asztalnál osztja az uri szent vacsorát.

Elvi álláspontjukat a debreczeniek azzal okolják meg, hogy nem akarják az egyházat idegen elemekkel vegyítve, gyöngíteni; hogy nem akarják az egyház békéjét és egységét megzavarni, már pedig a „hitelvek és köteleességek megingatása mindenkor romlást és vizsályt ké-szít elé, a szakadás megbénítaná az erőket.“

Azonban a lutheránusokkal hajlandók irodalmilag együttműködni. Ilyenformán világos ellenmondásban vannak a debreczeniek. Mert ha az idegen elemek az egységes erőre bénítólag hatnak és a békét ve-szélyeztetik, akkor ez áll a lutheránus-szövetségre nézve épen ugy, mint az unitárius szövetségre.

Én a dogmákhoz nem sokat értek s így annak vitatásába, hogy a dogma szempontjából közelebb állanak-e a lutheranusok a kálvinistákhoz, mint az unitáriusok, nem bocsátkozhatom. Azt tudom, hogy az urvacSORa és a praedestinatio kérdésében oly nagy a lutheranus és kálvinista felfogás között az eltérés, a milyen nagy az ellentét kálvinista és unitárius között a Szentháromság dolgába. Azt is tudom, hogy a „Hiszek egy” olyan formula, melyet a katolikus és protestáns világ együttesen a száján hordoz, de a melynek a Máriára és a szentekre vonatkozó része, csak a katolikus hívők lelkében él, míg a kálvinista gyerekek megtanítják, hogy elmormolja, a páp is elmondja szertartás-szerűleg, de sem a gyermekek, sem a páp nem hisz annak igazságában.

Ám, nem is a dogmák jönnek itt tekintetbe, hanem a szellem. Mert nem egy felekezet megalapításáról van szó, hanem egy protestáns irodalmi társaságról. E kérdés eldöntésénél egyedül irányadó a létesítendő társaság feladata lehet. E feladat már csak azért sem terjeszkedhetik ki a dogmákra, mivel kálvinisták és lutheranusok együttesen akarják a társaságot alapítani; már pedig nyilvánvaló, hogy ezek között is vannak dogmatikus ellentétek. E társaság első rendű feladatához tartozik az iskola, a tanítóképzés, a papképzés, a buzgóság ébrentartása, a házassági jog, az administratio, a pénzügyek, a történelem, az önkormányzati szervezet, a kutató és bíráló irány terjesztése — szóval a protestáns szellem megizmosítása. A debreczeniek vak tévedésben vannak, ha azt hiszik, hogy ily feladatok teljesítésétől ők az unitáriusokat elzárhatják. Mert akár beveszik őket a társaság kebelébe, akár nem, ők protestáns feladatokat teljesítenek ezentul is, a miként azokat eddig is teljesítették.

A mennyiben mi erdélyiek az egyházi élet külső nyilvánulásait a szertartásban, szervezetben, szellemben és nevelésben észlelhetjük: mi a kálvinisták és unitáriusok között lényeges különbséget fel nem fedezünk. Keresztelés, esketés, temetés egyformán történik. A templomi ünnepség rendje ugyanaz. Az urvacSORát egyformán osztják. Az egyházi szervezetnek ugyanazon alapelvei vannak. Az önkormányzati élet az unitáriusoknál még tágasabb körű, mint a kálvinistáknál. Papjaikat ugyanazon sufrage universelle-el választják, miként a kálvinisták. A képét egyforma kulcs szerint fizetik. A házasság fölbontásának ugyanazon tényezői vannak. Egyházi irodalmuk szelleme nem tér el a kálvinista irodalomtól. Iskoláik képe, színe, jelleme nem különbözik a ref. iskoláktól. A hierarchikus fokozatok egyformák. A gondnokságok egy kaptára vannak szervezve. A canonica visitatio egy és ugyanaz. Püspök és esperes és fő-

jegyző hatásköre egyforma. A mi pedig mindenek felett áll: az erkölcsnézetek nem különbözök.

A szórshálhasogatás nem kenyerem. Megengedem, hogy mind abban, a mit felhozék, van némi eltérés az elintézés módjainál és részleteinél, de állítom, hogy nagyban és egészben a két egyház életnyilvánulásai nemcsak hogy nem ellentétesek, de sőt úgy az érdemben mint a formákban hasonlóak és megegyezők.

A vaskalap lejártá magát. Megviradt. Én a virradat világosságánál azt keresem minden egyháznál, hogy minő embereket nevel a Haza, a Család és az Emberiség számára.

Nincsenek e pillanatban statisztikai adatok rendelkezésemre, de a személyes tapasztalás sokszor értékesebb és megbízhatóbb, mint a hivatalos indolentiával összeszedett numerus. Az én személyes tapasztalásom pedig az, hogy irni és olvasni aránylag több unitarius ember tud, mint más felekezetbeli; hogy a büntető igazságszolgáltatásnak kevesebb baja van — mindig arányokat véve — az unitáriusokkal, mint más felekezeten levőkkel; hogy a puritánismus sehol sem él elevebben, mint az unitáriusok között; hogy a családi élet bensősége sehol sem fejlettebb mint náluk; hogy egyházi életükben buzgóbbak, mint mások; hogy épen olyan jó polgárokat adnak a hazának, mint bármely felekezet; hogy községekben rend, tisztaság és becsülettudás van; hogy erős összetartozandósági szellemükkel leginkább megközelítik az első keresztény szervezetek kommunismussát; hogy takarékosok, egyszerűek, kötelességtudók és munkások.

Ezt látom én, a ki nem hordok vaskalapot. A debreczeniek általános és üres frázeológiáját a béke veszélyeztetéséről és az ellentétes irányzatról megdöntik a tények. Exklusivitásuk nem keresztényies, bírálat nélkül való itéletük nem protestáns.

BARTHA MIKLÓS.

A Prot. Irod. Társaság jelzett közgyűlésére dec. 18-án összegjött Budapesten. Megjelent 17 pártfogó, 34 alapító és 42 rendes tag. A napi lapok a következőleg tudósítanak e gyűlésről: A közgyűlést rövid beszéddel br. V a y Miklós nyitotta meg, bejelentve, hogy a társulat alapszabályait megerősítette a minister. Felhívja a közgyűlést, hogy a szervezkedés iránt rendelkezék. Tisza Lajos gróf indítványozza, hogy tekintettel a megjelentek csekély számára, a közgyűlés most ne bocsátkozzék tárgyalásokba, hanem a jövő év tavaszán összehívandó közgyűlés intézkedjék a szervezés és a társulat alapszabályszerű működésének megkezdése iránt. Dr. Masznyik Endre semmi okot sem lát a közgyűlés elnapolására. Még hozzá szólnak néhányan Tisza indítványát pár-

tolva. Dr. Masznyik újból szót emel Tisza indítványa ellen, mert okát nem látja. Miért nem mondják meg egyszerűen az igazi okot, a helyett, hogy egy hónapról a másikra halasztják a gyűlést? Tiltakozik az ellen, hogy a társulat az elvtelen opportunismus álláspontjára jusson. Tisza visszautasítja, hogy ő az igazi okot meg nem mondta, s hogy az elvtelen opportunismus álláspontján volna. Kun Bertalan kijelenti, hogy kerületéből csak ő maga jött el, annak oka a felmerült egyenetlenség. Masznyik E. megköszöni, hogy neki igazságot szolgáltatott. Szavazásra kerülván a sor, szótöbbséggel elfogadtatott Tisza indítványa, mire a közgyűlés feloszlott. Ennyiben áll jelenleg a Prot. Irod. Társaság ügye.

A „Debreczeni Protestáns Lapban“ Balogh Ferencz hittanár az amerikai unitáriusok műveleteiről egy történelmi tanulmányt tett közzé, mely tele van valótlanságokkal és a tények elferdítésével. Mi ezuttal csak amaz állításával szemben, hogy: „az unitarismus Amerikában hanyatlóban van,“ a következőket jegyezzük meg: Az 1884-ki Nemzeti Conferentia gyűlésére az igazgató-tanács által előterjesztett jelentésben ez áll: „1864 től fogva az unitárius ekkleziák száma az Egyesült-Államok lakosságával egyaránt megkétszereződött, de szellemi és anyagi erejük és hatásuk meghusszorozódott.“

Az amerikai unitárius társulat igazgatósága az 1887-ik évi jelentésében pedig ezeket mondja: „A jelen év egyike a legsikerdusabbaknak egyházunk történelmében. Szervezett ekkleziáink száma az év folyamában 17-el szaporodott; az elmúlt öt év alatt pedig 50-el. Az egyes ekkleziák a társulat céljaira 55 ezer dollárt (1 dol. 2 frt. 50 kr.) adtak, 3 ezerrel többet mint a megelőző évben. Ezen kívül a társulat 35 ezer dollár alapítványt is kapott.“ Ezek az adatok — úgy hisszük — nem a hanyatlásra mutatnak. Most még csak azt ajánljuk Balogh Ferencz urnak, hogy sziveskedjék jelen füzetünk 397-ik lapján elolvasni, hogy az általa is megdicsért Brooks Philips bostoni episcopalista református nagy hitszónok a templomban a szószékről mily rokonszenvesen nyilatkozott Dr. Clarke Freeman Jakabról, az amerikai unitáriusok elhunyt vezérférfiáról. Reméljük, hogy Balogh ur is e nyilatkozatot őszintének és igaznak fogja tartani, mert saját szavai szerint: „minden református az igazat szólja.“ Kiváncsiak vagyunk már most vajon ezután is dicsérni fogja Balogh ur az oceánon túli református hitrokonát, miután egy eretnek unitáriust annyira felmagasztalt? . . .

A józan ész, mint az idő, utat tör magának; az előítélet pedig az értelemmel való küzdelemben megbukik.

A Dávid Ferencz-Egyletben f. évi octóber 28-án, november 25 én és december 16-án következő felolvasások voltak: Szózatok a jö-

vő vallásáról. Dr. Brassai Sámuel. Egyházunk jelen helyzete s némely feladatairól. Gál Miklós. Az angol egyházi viszonyokról. Dr. Concha Győző. Erdélyi irodalmi viszonyok az 50-es években. Ürmösi Lajos. A nevelésről. Dr. Felméri Lajos. A családi életről. Gráz Mór. Az egylet szabadelvűségét mutatja, hogy más vallásuak, r. kath., ref. és ág. hitvallásuak is olvasnak fel benne. A felolvasások nagyon érdekesek voltak s igen jól sikerültek. Belőlük, melyek folyóiratunk keretébe bétá-lálnak, főleg a theologiai tárgyuakat szerencsénk lesz közleni.

Dr. Berde Áron egyetemi tanárt tanárságának 25 éves jubileuma alkalmával kartársai testületileg üdvözölték. Az egyetemi ifjuság fátylász zenével tisztelte meg. Az E. K. Tanács számos tagja kíséretében Főt. Ferencz József püspök ur szintén üdvözölte az innepelt férfit, mint jeles tanárt s az unitárius egyháznak egyik világi főgondnokát. Dr. Berde Áron úgy tanári működése, valamint kifejtett irodalmi munkásságáért méltán megérdemelte az iránta ezton is nyilvánított elismerést.

Uj esperes. Keresztur kör f. évi nov. 12-én Sz.-Kereszturon tartott népes gyűlésében 92 szavazatból 47-tel esperesnek választotta Szentmihályi lelkész Török Sámuel aat. Ohajtjuk, hogy eddig is tanusított ritka érdekltségét és buzgóságát sokáig gyümölcösztesse egyházunk s közelebből azon nagy és fontos kör javára.

A tordai Polg. Iskola igazgatójává a vallás és közoktatás-ügyi minster Varga Dénes gymn. r. tanárt nevezte ki. Szerencsét kívánunk. Az E. K. Tanács helyébe a latin és görög nyelvek tanítására ideiglenes minőségben Borbély György helyettes tanárt alkalmazta.

A „Prot. Egyh. és Isk. Lap.“ nagyérdemű szerkesztője Dr. Ballagi Mór új évtől kezdve visszavonul s a lap szerkesztését és tulajdonjogát Szóts Farkas főmunkatársnak adja át. Dr. Ballagi 31 éven át volt e lap szerkesztője s szerkesztette azt oly szellemben, hogy most, a midőn attól visszalép, nemcsak saját hitfelei, hanem az összes magyar protestánsok elismerését viszi magával. A történelem feladata leend azokat a nagy érdemeket méltányolni, melyeket e lappal a magyar protestantismus iránt szerzett. Mi visszavonulása alkalmából csak azt kívánjuk, hogy még sokáig láthassa annak a szellemnek hatását, mely őt vezérlette. Az új szerkesztő a lap eddigi vezérelveit fogja követni: „evangeliumi alap“, „szabadon vizsgálándó szellem“, „keresztény türelem“, „a testvér protestáns egyházakkal barátságos viszony“, a miről már kezességet nyujtanak a lapban eddig megjelent irányczikkei, a felsorolt jeles dolgozó társak és maga az a tény, hogy „a nyilván szép örökség“ rá bízott. A lap terjedelme, kiállítása és

ára marad a régi. Beosztásában csupán az a két változás történik, hogy „Gyakorlati lelkészet“ czim alatt új rovatot nyit, és hogy az irodalmi rovat, melyet ezután is K e n e s s e y Béla fog vezetni havonként lap-szemlét is ad. A külföldi rovatot Dr. S z l á v i k Mátyás vezeti. Ajánljuk továbbra is e becses lapot. Az előfizetés — egész évre 9 frt., fél évre 4 frt. 50 kr. — az új szerkesztő-kiadóhoz Budapest, VIII. Szentkirályi utca 39. sz. küldendő.

A Sárospataki Ifjusági Közlöny, melyet az „Irodalmi Önképző-Társulat“ ad ki, komoly tanulmányokról tanuskodó cikkeivel -- theogiai és szépirodalmi — példányul szolgálhat más ifjuságnak is. Most jelent meg a 4-ik szám. Ajánljuk az érdekeltek figyelmébe. Szerk. Tüdős István. Ára egész évre 1 frt. 75 kr.

Gyakorlati nevelés Amerikában. Tuskegee városban az ipariskola növendékei egy kétemeletes épületet — Armstrong Hall — a tanítók vezetése alatt saját magok építettek fel, kivéve a pléh fedelet. Ez eljárással három czélt ért el. Először az iskola sokat nyert a tanulók munkássága által; másodsor a tanulók szakmájokat gyakorlatilag is elsajátították; harmadszor megtanulták a munka becsét, méltóságát. A téglát géppel állították elé. Egy része megtanulta a kömivességet; más része a faragást, festést, fűrészelést. A fűrészmalmot a bostoni unitárius Club ajándékozta az iskolának. Az épület földszinti részén egy nyomda van elhelyezve s egy tágas terem szavalatokra használtatik, a többi lakó szobákul szolgál. A Christian Register, mely képen mutatja bé az épületet, azt jegyzi meg: El lehet képzelni, mily büszkék a növendékek arra, hogy ők az általok épített hajlékban lakhatnak!“

Oh, Jéruzsálem városa! E czimen nyögi el Szász Gerő ur legujabb keserveit a Prot. Közlöny 51-ik számának „Különfélék“ rovatában a világ romlotttsága felett, mely szabadelvűbb akar lenni Debreczennél. Bevádolja ezért a budapestieket, be a sárospatakiakat, be a mi püspökünket, be Dr. Masznyik urat, a kire még azért is haragszik, hogy nincs oly szép és kellemes érzéseket ébresztő magyar neve mint neki. Szinte megesik az ember lelke a Szász Gerő ur keservein. De hát hogy is nem mennek tanácsot kérni Szász Gerő urtól mindazok, a kik valamit írni akarnak? És Szász Gerő ur is miért nem nyit egy tanfolyamot az egyedül kiváltságolt szabadelvűségéből? Oh tempora! oh mores!

Egy pap, kinek erős, nyers hangja volt, azt jegyezte meg, hogy egy nő hallgatója mindig sirt, mikor ő énekelt vagy prédikált. A pap azt hitte, hogy vagy prédikációja, vagy az éneke érzékenyíti el a nőt, de nem volt bizonyos abban, hogy melyik. Egy alkalommal megkérdezte, hogy miért sir mikor ő énekel és prédikál. „Óh, tisztelendő ur! — fe-

lelé az asszony — volt nekem egyszer egy hűséges és kedves öreg szá-
maram, de egy télen a farkasok megették. S valahányszor a tiszt urat
hallgatom, mindig az én számaram ordítására emlékezem és ezért foly-
nak könnyeim.“

Gyász hírek:

Kénosi Sándor Miklós, Hunyadmegye főjegyzője életének
50-ik, boldog házassága 18-ik évében nov. 6-án jobb létre költözött.
Régi unitárius családból származott, melynek tagjai ügybuzgalmukkal,
áldozatkészségükkel tündek ki. Az elhunytban Hunyadmegye a kitünő
főjegyzőt, családja az önfeláldozó családapát, testvérei Kénosi Sándor
Lajos algyógyi főszolgabíró és Kénosi Sándor József dévai kir. köz-
jegyző és egyházi gondnok a jó testvért, mi pedig egyik legkedvesebb
barátunkat gyászoljuk, kit egyenes lelkületeért, miveltségeért és finom
modoráért becsülni tanultunk. Hült tetemei a nagyrapolti családi sir-
boltba helyeztetek. Legyen a hant könnyű sirja felett! — Thuri Ger-
gely, laborfalvi egyházunk tagja, f. évi dec. 3-án Háromszék megyében
Tamásfalván jobb létre szenderült. A szabadság harcz idején huszár
százados, az alkotmányos aera alatt megyéje részéről több ízben kép-
viselő volt. — A nagy-enyedi Bethlen-főiskolát Keresztes József
theologiai akadémiai tanárnak nov. hó 28-án, élte 42-ik, tanári műkö-
dése 16-ik évében történt halálával érzékeny veszteség érte. A korán el-
hunyt jeles tanár különösen a szentírás magyarázat terén szerzett el-
évülhetetlen érdemeket. Dr. Kovács Ödönnel és Dr. Barthók Gy.-el együtt
írta Tájékozás az újabb theologia körében című kitünő művet. — Ta má-
si István, bölöni unitárius egyházközségi tanító octóber hó 15-én 37
éves korában elhunyt. A megboldogult szorgalmas tanító volt. (Özvegyet
s 3 kiskorú árvát hagyott hátra.) — Fekete Gábor, kir. tábl. bírós
egyh. tanácsos atyánkfíat súlyos csapás érte, egyszerre vesztvén el
édes anyját s egy másfél éves kis fiát Gábort. Öszinte részvéttel oszto-
zunk kettős gyászában.

Olvasóinknak köszönetet mondva az eddigi szives pártfogásért,
kérjük azt a jövőre is. És kettőzött mértékben. A szabadelvű ke-
reszténység védelme és ápolása ma kétszeres kötelesség. Mi hi-
ven kívánjuk szolgálni annak ügyét s kérjük megfelelő támogatásu-
kat. Előfizetés és pártoló díj január végéig lesznek beküldendőek.

Az új év alkalmából fogadják legjobb kívánatainkat!

A szerkesztőség postája :

Összes munkatársainknak meleg köszönetet mondunk becses közreműködésökért, s hathatós munkálkodásukat üdvözetünk kifejezése mellett kérjük ezutánra is.

ARANYKÖNYV.

NYILVÁNOS KÖSZONET.

Özv. Pap Sándorné szül. Kováts Katalin urasszony elhalt leánya Pap Eliza emlékére a szt.-mihályfalvi unitárius szt. ekkléziának egy díszes urasztali talpas tánygyért csináltatott tiszta ezüsből, gazdagon aranyozva s művésziösen ékitve. Értéke 60 frt.

Valamint egyéb kegyes alapítványaival, ugy e szép ajándékkal is a legszükségesebb dolgon segített a nemeskeblű tiszteletes nő, mivel szt. ekkléziánk urasztali készlete ezzel lett teljesen kiegészítve.

Fogadja e helyen is ekkléziánk legmelegebb köszönetét. Isten drága életét, tartsa meg sokáig.

Szt.-Mihályfalva, 1888. nov. 15.

FÜLEP FERENCZ,
gondnok.

DALI ÁDÁM,
lelkész.
